

hovory v Chebu. Matyášova smrt však znamenala jejich ukončení.

Zajímavé jsou podrobnosti k anglickým diplomatickým aktivitám, které provázela např. mise Jamese Haya, vikomta z Doncasteru. I na jejím rozpačitém průběhu a výsledcích autoři dokládají váhání londýnského dvora. Přesto, že události ve středu Evropy došly až k vyhlášení konfederace a k volbě Fridricha Falckého novým českým králem, na mezinárodním poli se falcké diplomacii přes všechny snahy nedařilo nalézt účinnou podporu. Nesnadná pozice falckého kurfiřta je v knize podrobně přiblížena a autoři ji vnímají jako zcela zřejmý důvod pro Fridrichovo měsíční váhání s přijetím nabízené koruny. Neúspěch falckých diplomatických snah se po přijetí koruny projevil rychle. Bavorsko definitivně zavrhl možnost mírového řešení a znovu aktivovalo katolickou Ligu. Mezi nepřátelské státy se zařadilo rovněž Sasko, jehož kurfiřt Jan Jiří si rovněž zahrával s možností české kandidatury. V očích saského dvora to však měl být s ohledem na užší vztahy s Habsburky spíš prostředek k zisku výhodné pozice pro jednání s Ferdinandem II., než o reálnou snahu o obsazení královského trůnu. Kurfiřtovo úsilí o získání Lužice bylo ostatně zřejmé i v jeho následném spojení s Ferdinandem.

Rychlý spád textu ani poté nenechává čtenáře na pochybách o horečné aktivitě na diplomatické scéně. Sám Fridrich byl sice po korunovaci pohlcen řešením domácích událostí v českých zemích, nespouštěl však ze zřetele ani zahraniční politiku. Jednal např. s poselstvem sedmihradského vévody Gábora Bethlena a snažil se též zabránit vojenskému vystoupení Ligy proti říšské Falci. Autoři tedy v knize vyvracejí na poli diplomacie obraz Fridricha Falckého jako krále,

jenž o vládu ve všech zemích přišel kvůli své pasivitě a neschopnosti.

Knihla poskytuje velmi cenný a dosavadní poznání obohacující vzhled do části evropské diplomacie v souvislosti s českým stavovským povstáním. Ke známým událostem doplňuje celou řadu pozoruhodných detailů, jež pomáhají lépe osvětlit jejich pozadí, důvody, ale též možnosti a úvahy, jimiž se zabývaly zainteresované dvory a jejich diplomaté v časech krize otevírající třicetiletou válku. V neposlední řadě je přínosem rovněž využití širokého spektra písemných pramenů, včetně zpravodajské produkce, jejich zasazení do kontextu včetně kritického nazírání ze strany tehdejších adresátů.

Lukáš M. Vytlačil

Jan KILIÁN

Měšťan a šelma. S vojskem ve městě za třicetileté války

Praha, Paseka 2022, 400 + 16 s.,

ISBN 978-80-7637-328-0.

Nová kniha Jana Kiliána, který se dlouhodobě věnuje urbánní historii a především sociálně-kulturní problematice období třicetileté války, přispívá k poznání každodenního života 17. století. Kniha mimo jiné zkoumá „soužití měšťského a vojenského živlu na omezeném prostoru obydlené lokality, jeho dopady na život měšťanů, kruté zkušenosti se soldateskou, ale i překvapivé oboustranné sociální a hospodářské benefity“. Autor se tak pokouší o co nejplastičtější obraz každodennosti měšťanů v čase války, a to pomocí různých historických metod: sondy, komparace a několika mikrohistorických exkurzů, přičemž zde uplatnil pramenné poznatky nashromážděné z domácích a zahraničních archivů.

V prvních dvou kapitolách *Studium a Tricet let bojů?* autor uvádí čtenáře do heuristiky, metodologie a problematiky tématu. Domnívám se, že samotná heuristika pramenů mohla být výrazně větší. Očekával bych komparaci také s účetním materiálem a s prameny jiných relevantních panství s ohledem na určitou koexistenci měst a velkostatků. K obohacení by jistě přispěly také rukopisné zápisy z tištěných dobových kalendářů, uchovávaných v řadě domácích a zahraničních vědeckých knihoven, případně v samotných archivních fondech. Kapitola *Tricet let bojů?* je s ohledem na koncept publikace adekvátním uvedením čtenáře do problematiky tématu a dle úvodních slov autora má být také určena (především) čtenářům ne zcela zběhlým „v chronologii a faktografii třicetileté války“ (s. 14). Je třeba ocenit, že je zde myšleno i na neerudované čtenáře, protiváhou je však v tomto ohledu absence základních biografických údajů. Řada jmen nemusí být totiž čtenáři známá a bylo by namísto je přiblížit alespoň poznámkou pod čarou.

Stěžejní text knihy zahrnuje dalších pět kapitol. Kapitola *Voják ve městě* řeší otázky umístování vojenských oddílů do měst. Zprvu jsou ozřejmeny ve městech působící dva vojenské elementy, jednak proměňující se posádka u důležité pevnosti nebo hlavního či rezidenčního města a dále trvalejší *salva guardie*. Dále se Kilián zabývá problematikou kvartýrování a jeho negativním dopadem na měšťany. K této části se váže i první prezentovaný exkurz k ekonomickému dopadu umístění vojáků ve slezském městě Hlubčice v období 1632–1636. Následně se autor věnuje životu v okupovaném městě, ve kterém tak měla být běžná fluktuace církevního a profánního vedení s ohledem na konfesi aktuálních okupantů. Na závěr

autor připomíná i další kontakty vojáků s měšťany, jako byla například státem nařízená rekatolizace, zdravotní péče zraněných a nemocných, exekuce dezertérů aj.

Kapitola *Měšťan ve zbrani* popisuje nejenom angažovanost měšťanů v obraně svých domovů. Sledována je zde nejprve obranyschopnost měšťanů a dostupnost zbraní, poté autor přechází k zapojování se obyvatel do samotných tažení, a to dobrovolně i nedobrovolně, s čímž se pojí také otázka dezerce nejen z pohledu vojska, ale také z pohledu vlastní society.

Knih pokračuje kapitolou *Násilí* o neodmyslitelném doprovodném jevu každého vojenského konfliktu. Autor zde formy násilí klasifikuje do čtyř základních skupin: 1) fyzická agrese, 2) verbální útoky, 3) útoky proti civilnímu majetku a 4) zajetí a únosy. Pochopitelně nevylučuje ani jejich kombinaci. V první části kapitoly se autor dotýká problematiky vražd a zabití, kdy nejvýraznějším spouštěčem násilí měl být alkohol, nuda, rostoucí frustrace. Cílem takových incidentů neměli být pouze obyvatelé, ale také spolubojovníci anebo dokonce i vojáci ze strany obyvatel.

Na tuto část navazuje další exkurz, tentokrát z Horního Slavkova, týkající se exekuce několika vojáků místními. Potom pokračuje částí o další fyzické inzultaci se zřetelem na trýznění. Zvláštní pozornost autor věnuje specifickému fenoménu sexuálního násilí s upozorněním na neprobádanost dané problematiky v našem prostředí. Pak navazuje částí týkající se psychické a verbální agrese zahrnující pohružky násilím a ponižování k dosažení vojenských cílů a uspokojování potřeb. Samozřejmostí měly být také vzájemné vulgární urážky. Následující tři části kapitoly jsou zaměřené na útoky proti civilnímu majetku. Zde se autor věnuje pro-

blematicke plnění, loupeží a krádeží, potom přechází k samotné agresí na majetku, kterou opět spojuje s konzumací alkoholu a určitou frustrací u vojáků. Na tuto část navazuje i další exkurz, tentokrát zahrnující zkušenosti náchodského úředníka Lukáše Šadimského ze Šadimi. Kapitola uzavírá téma omezení svobody měšťanů vojáky s vidinou zisku z výkupného.

V posledních dvou kapitolách *Obranné mechanismy měst a Spolupráce a vazby* se autor zaměřuje jednak na defenzivní možnosti ohrožených měst především beze zbraní, a navazování obchodních a společenských styků mezi vojáky a obyvateli. V kapitole *Obranné mechanismy měst* jsou připomínány například kapitulace, útoky z města, spolupráce s jinými městy, stížné listy či deputace k vyšším instancím. Kapitola *Spolupráce a vazby* se zprvu věnuje měšťanům, kteří na dané situaci dokázali vydělat a rozvíjeli obchodní styky s vojáky. Opomenuto samozřejmě není ani navazování přátelských vazeb. To je doplněno exkurzem z Krupky, týkající se místního koželuha Michela Stüelera a chorvatského poddůstojníka Petera Domnilonicze. Potom se autor věnuje příbuzenským vazbám s vojáky a nakonec i kolaboracím místních. Kolaborace doplňuje o poslední exkurz z Mělníka s případem Adama Purkyně a Jana Kohouta, kteří prý měli napomáhat švédským vojskům při vpádu do města roku 1639.

Přínos knihy pro poznání všedního dne v období třicetileté války nezpochybňuji. V tomto ohledu kniha poskytuje řadu relevantních informací na základě zahraničních a domácích pramenů. Velice oceňuji i zahrnutí osobního a místního rejstříku. Bohužel si však nemohu v jistých ohledech odpustit i kritický vhléd. K části o sexuálním násilí nutno podotknout, že

by bylo namístě, kdyby se autor věnoval také otázce infanticidy ve sledovaném období, zvláště když zdůrazňuje nedostatek udání na násilně sexuální zneužití vojáky. Přeci jen v tomto ohledu může infanticida být také vedlejším efektem právě těch nenahlášených znásilnění. Jistě by pak mohlo být zajímavé srovnání podílu vražd novorozeňat v období před, během a po třicetileté válce.

Větší nedostatky shledávám v nepřesné citaci některých pramenů. Problematický je v tomto případě například citovaný fond Archiv města Mělník, kdy autor uvádí i konkrétní inventární čísla. Tyto údaje však mohou být zavádějící. Zmíněný fond je v současné době nezpracovaný a z povahy věci tak nedisponuje definitivními evidenčními jednotkami. Pro odborného čtenáře tak při případném dohledávání konkrétního materiálu může jít o zavádějící informaci. Citované materiály mohou mít aktuálně jiné zařazení. Bezpečnější by bylo uvést signatury kategorie zařazení příslušného listu (spisu), případně upozornit čtenáře na nezpracovanost fondu.

Ospravedlněním v tomto ohledu může být autorem uváděné datování a obecné přiřazení ke spisům, které je však uvedeno pouze v poznámkách pod čarou, nikoliv v samém soupisu. Také by bylo vhodné lépe konkretizovat uváděné mělnické knihy. Čtenář neví, jestli autor pracoval s pamětními knihami, kopiáři, či jinými prameny. Celkově soupis použitých pramenů a poznámkový aparát nepůsobí příliš celistvě. Jednou autor uvádí podrobný údaj o uložení dokumentu včetně obsahového označení pramene, jindy se omezuje jen na instituci, název fondu a evidenční číslo. Někdy dokonce inventární číslo zaměňuje za folio. Bývalo by lépe vyvaroval se školáckých

chyb, jako jsou např. dva odkazy na konci jedné věty, které by bylo vhodné sjednotit (viz s. 180, pozn. 517 a 518), nezkrácené opakující se zdroje (pozn. 780–782) a hlavně nejednotná forma citování (pro srovnání např. pozn. 223, 225, 261, 268, 276, 279, 387, 431, 445, 448nn. a s. 343–347).

Recenzovaná kniha je čtivá. Jako příjemné zpestření vnímám i doprovodnou obrazovou přílohu. Práci i přes popsané nedostatky pokládám za obstojné zpracování vytyčeného tématu, nemalou měrou přispívající do historiografie problematiky každodennosti třicetileté války.

Tomáš Bárta Pražák

19. a 20. století

Milena LENDEROVÁ a kol.

Modrá krev v občanském století.

Konzervace i destrukce stereotypů

každodenního života a životních strategií v průběhu 19. století

Pardubice, Univerzita Pardubice 2022, 292 s., ISBN 978-80-7560-440-8.

Jako poslední oddech aristokratické a honorační společnosti před revoluční bouří by mohl také znít podtitul anotované publikace, neboť všech pět rozsáhlých textů se zaměřuje na tzv. dobu předbřeznovou, kdy, jak se píše v předmluvě, „nebylo zrušeno žádné z doposud platných šlechtických práv, ale veřejný prostor postupně stále výrazněji zaplňovala nově nabývaná práva dosud nepriviligovaných vrstev společnosti“ (s. 14). Postupnou proměnu předbřeznové společnosti lze zkoumat nejrůznějšími způsoby. Zde se autorky a autoři zaměřili na erozní místa ve společenském systému, který „byl založen na tradici a cti“ (s. 15).

Těmito místy bylo v textu Marie Mackové postavení mladšího šlechtického sourozence a jeho role při zachování kontinuity a cti rodu. Zde demonstrována na osudu Ladislava hraběte Wrbný Freudenthala, který je zde charakterizován jako „voják bez války“. Když k válce proti uherské revoluci dojde, v podstatě totálně selže a ztrátu vojenské cti řeší sebevraždou. Poučení z tohoto tragického příběhu by pak mohlo znít: Respekt k prvorozenectví zavedl hraběte Wrbnu do předem dané kariérní situace, na kterou očividně nestačila jeho odborná a mentální výbava. I proto tento neměnný princip primogenitury bývalých majetných a mocných elit nebude v budoucnosti už důsledně respektován, respektive zůstane živoucím jen u podnikatelských rodů.

Hrdinou druhého „příběhu“ je osoba nobilitovaného balneologa Karla Josefa Heidlera z Heilbornu, který společně s opatem tepelského kláštera Karlem Kašparem Reitenbergerem stál u zrodu (světového) věhlasu Mariánských Lázní. Jeho osoba a hlavně jím stvořené lázeňské prostředí se staly pro Vladana Hanulíka prostředkem k demonstraci pozvolného pádu společenských překrad mezi první a druhou společností, který byl nejdříve pozorovatelný během lázeňské sezony. Lázeňská sociabilita je zde v prostředí společného setkávání u pramenů, společného stolování a společných (tanečních) zábav definována jako emancipační prostředí „fiktivní rovnosti“ (s. 64). Hanulík ale zjišťuje, že lázně byly nejen prostředím pro sblížování a překračování společenských hranic, ale také nadále místem pro „reprerentaci distinkce a zejména sebepotvrzování výlučnosti a odlišnosti sociální a národnostní skupiny“. Tato ambivalentní role lázní je pak demonstrována na dobových svědectvích sta-